

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Het tastende brein

1 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat een uitleg van de drie definities van vrije wil aan de hand van tekst 1:

- een uitleg van vrije wil als voorwaarde voor verantwoordelijkheid aan de hand van hoe het alien-handsyndroom hier afbreuk aan doet 1
- een uitleg van vrije wil als zelfverwerkelijking aan de hand van hoe het syndroom van Cotard hier afbreuk aan doet 1
- een uitleg van vrije wil als bewuste aansturing aan de hand van hoe het locked-insyndroom hier afbreuk aan doet 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- De definitie van vrije wil bij vrije wil als voorwaarde voor verantwoordelijkheid betreft het soort controle over je eigen gedrag dat vereist is voor verantwoordelijkheid. Bij het alien-handsyndroom is deze controle over wat –in dit geval –je hand doet, verloren gegaan 1
- De definitie van vrije wil bij vrije wil als zelfverwerkelijking betreft het vermogen om op basis van je eigen mening beslissingen te nemen. Bij het syndroom van Cotard wordt geen eigen identiteit ervaren waardoor het onmogelijk is op basis hiervan beslissingen te nemen 1
- De definitie van vrije wil bij vrije wil als bewuste aansturing betreft het vermogen om bewust je eigen lichaam in beweging te brengen. Precies dit vermogen ontbreekt bij mensen met het locked-insyndroom die weliswaar bewust zijn maar niets kunnen doen 1

Vraag	Antwoord	Scores
2	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een weergave van Humes opvatting over vrijheid en noodzakelijkheid: vrije wil veronderstelt een oorzakelijk en daarmee ook noodzakelijk verband tussen wil en handeling 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg dat Hume het in dit geval met Ramachandran eens zou kunnen zijn: er is geen noodzakelijk verband tussen wat de patiënt met het alien-handsyndroom wil en welke handeling daarop volgt 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Humes opvatting dat iemand uit vrije wil handelt indien zijn wil onbelemmerd wordt uitgevoerd, veronderstelt een oorzakelijk verband tussen de vrije wil en het uitvoeren van een handeling. Je moet immers kunnen doen wat je wil doen. Daartoe is een noodzakelijk verband tussen de wil en de daaropvolgende handeling een voorwaarde 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Hume zou het dus eens kunnen zijn met Ramachandran dat de patiënt met het alien- handsyndroom geen vrije wil zal ervaren. Bij dit syndroom is immers géén noodzakelijk verband tussen wat de patiënt wil en welke handeling daarop volgt. Er is immers geen controle over de arm die onwillekeurige en niet door de vrije wil veroorzaakte handelingen verricht 	1
3	maximumscore 3	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een verklaring van de macht van Matthew over zijn robotarm aan de hand van hoe de ziel volgens Descartes macht heeft over het lichaam: de vrije wil stuurt middels de pijnappelklier de machine van het lichaam, in dit geval de robotarm, aan 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een verklaring van het normaal functioneren van de organen van Matthew aan de hand van hoe volgens Descartes ons lichaam als machine werkt: zelfstandigheid van lichaamsfuncties zonder bewuste aansturing 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een verklaring van de situatie van Matthew aan de hand van wat volgens Descartes animale geesten zijn: deeltjes die via de zenuwen de spieren aansturen, wat bij Matthew niet meer mogelijk is 	1

Vraag	Antwoord	Scores
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Door de vrije wil heeft de ziel volgens Descartes macht over het lichaam, dat het middels de pijnappelklier aanstuurt en waardoor het bijvoorbeeld ledematen laat bewegen zoals voorgenomen. Deze vrije wil is bij Matthew blijkbaar nog intact, evenals het hersengebiedje dat het lichaam aanstuurt (ook al is dat niet werkelijk de pijnappelklier). Matthew kan immers wel degelijk via dat hersengebiedje een machine aansturen, alleen is die machine niet zijn lichaam maar een robotarm • Volgens Descartes is het lichaam een machine die zelfstandig in staat is om bijvoorbeeld adem te halen, bloed rond te pompen en voedsel te verteren. Dat is ook de reden waarom Matthews organen normaal bleven functioneren, terwijl hij zijn ledematen niet meer kon aansturen • De animale geesten zijn volgens Descartes de meest levendige en kleine deeltjes van het bloed die door de poriën in de hersenmassa door de zenuwen en de spieren stromen, waardoor ze het lichaam op alle mogelijke manieren bewegen. Bij Matthew was het niet meer mogelijk dat zijn ledematen in beweging werden gebracht omdat zijn zenuwen waren doorgesneden. De animale geesten kunnen zich dus niet meer van de hersenen naar de ledematen bewegen	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
4	maximumscore 2	
	<p>Een goed antwoord bevat de volgende twee elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een weergave van een experiment van Libet waaruit de conclusie wordt getrokken dat de bereidheidspotentiaal in gemeten hersenactiviteit er eerder is dan de bewuste beslissing • een argument tégen dat er bij Matthew sprake is van bewuste aansturing op basis van een experiment van Libet: de aansturing van de robotarm heeft al de vorm van een besluit gekregen in de hersenen nog voordat deze bewust is geworden <p>of</p> <ul style="list-style-type: none"> • een argument vóór bewuste aansturing van de robotarm door Matthew op basis van een experiment van Libet: de onbewuste bereidheidspotentiaal wordt, door het vermogen een bewust 'veto' uit te spreken, een werkelijk bewuste beslissing	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Eindexamen vwo filosofie 2013-I

havovwo.nl

Vraag	Antwoord	Scores
	<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> In het experiment van Libet kijken proefpersonen naar een klok en rapporteren het tijdstip waarop ze bewust worden van de gedachte om de klok stop te zetten. Dat moment wordt tevens gemeten met elektroden die aan de pols en het hoofd van de proefpersoon zijn bevestigd. De voorbereiding van de beweging bleek in de hersenen gemiddeld (meer dan 300 milliseconden) eerder te zijn begonnen dan de bewuste gedachte	1
	<ul style="list-style-type: none"> Bij Matthew is géén sprake van bewuste aansturing van de robotarm. Als onze hersenen al begonnen zijn om een beweging voor te bereiden voordat we de bewuste gedachte daartoe hebben, zoals uit een interpretatie van de experimenten van Libet blijkt, dan kan er überhaupt geen sprake zijn van bewuste aansturing. Het was immers niet onze bewuste gedachte die de beweging in gang heeft gezet	1
	<p>of</p> <ul style="list-style-type: none"> Bij Matthew is er sprake van bewuste aansturing van de robotarm. Een interpretatie van de experimenten van Libet is dat de voorbereiding op een handeling in de hersenen niet moet worden gezien als een onbewuste beslissing, maar als een neiging of bereidheidspotentiaal. Deze neiging kunnen we middels een 'veto' tot een bewuste beslissing maken om wel of niet die neiging te volgen. Bij het aanleren van het aansturen van een computer en een robotarm is Matthew zich bewust van wat hij moet doen, maar het kost hem training om dat ook in de praktijk te kunnen brengen. De bewuste gedachte moet blijkbaar inslijten in de activiteit van zijn hersenen	1

Vraag	Antwoord	Scores
5	<p>maximumscore 4</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van het begrip ‘cartesiaans theater’: de plaats in de hersenen waarin de film van onze bewuste ervaringen wordt afgespeeld • een uitleg van het begrip ‘homunculus’: de bewuste niet-materiële toeschouwer van de film van onze ervaringen die ons lichaam aanstuurt / beslissingen neemt • een weergave van de neurologisch onderzoeken waarop Dennett zich baseert: experimenten laten zien dat bewuste besluitvorming tijd kost • een argumentatie waarom de verwerping door Dennett van het bestaan van een filosofische homunculus tot kritiek leidt op de conclusies die worden getrokken uit Libets experimenten: bewuste besluitvorming kost tijd en/of is niet op een specifieke plek te lokaliseren <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ook al geloven veel mensen tegenwoordig niet meer dat het bewustzijn een van het lichaam onafhankelijke substantie is, ze houden volgens Dennett nog wel ten onrechte vast aan het idee dat er een te lokaliseren plaats in de hersenen is waar zich onze bewuste ervaringen afspelen. Dennett noemt deze plek het ‘cartesiaans theater’ • Alle bewuste ervaringen tonen zich in dit ‘cartesiaans theater’ als een film aan een ‘homunculus’. Op basis hiervan neemt de ‘homunculus’ volgens Descartes beslissingen waarmee het lichaam wordt aangestuurd. Deze ‘homunculus’ is volgens Descartes geen onderdeel van de machine die het lichaam is • Op basis van de resultaten van experimenten (van Churchland en Walters) concludeert Dennett dat het bewustzijn niet achterblijft bij het onbewuste besluit, maar dat bewuste besluitvorming tijd kost • Dennetts kritiek op het ‘cartesiaans theater’ en de ‘homunculus’ leidt tot zijn kritiek op conclusies uit het experiment van Libet, namelijk dat bewustwording een in de tijd en ruimte uitgesmeerd proces is. Besluitvorming kost tijd en er is geen specifiek moment aan te wijzen waarop een bereidheidspotentiaal overgaat in een bewust besluit. Evenmin is er een specifieke plek in de hersenen aan te wijzen waar bewuste beslissingen worden genomen 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
6	maximumscore 3	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • a) een uitleg van de identiteitstheorie: gedachten / ervaringen zijn identiek aan hersentoestanden 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • b) een weergave van het onderscheid tussen elektrische impulsen en persoonlijke ervaring: gedachten / ervaringen zijn niet identiek aan hersentoestanden 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een argumentatie dat het uitkomen van de verwachtingen uit tekst 2 de mogelijkheid van het bestaan van vrije wil als bewuste aansturing vergroot 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • a) De identiteitstheorie stelt dat alle gedachten en ervaringen identiek zijn aan hersentoestanden, het is één en dezelfde gebeurtenis die op een natuurwetenschappelijke manier bestudeerd kan worden 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • b) Het onderscheid tussen elektrische impulsen en persoonlijke ervaring houdt in dat onbewuste elektrische impulsen in de hersenen iets anders zijn dan de bewuste ervaring van bijvoorbeeld je hand opsteken 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Het uitkomen van de verwachtingen van het onderzoek geeft meer aanleiding om de identiteitstheorie te ondersteunen dan de gedachte dat ervaringen niet identiek zijn aan hersentoestanden. De identiteitstheorie kan immers verklaren hoe het komt dat we met onze bewuste gedachten ons lichaam in beweging kunnen brengen. Als bewuste gedachten identiek aan hersentoestanden zijn dan is een mechanistische verklaring van bewuste aansturing mogelijk geworden. Bovendien zou volgens het onderzoek ook het gevoel of de ervaring die we hebben bij de hersentoestanden geheel mechanistisch zijn te verklaren en zelfs te reproduceren en toe te passen 	1
7	maximumscore 5	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van het begrip ‘excentriciteit’: de mens valt door zelfreflectie niet met zichzelf samen als middelpunt van zijn omgeving 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een argument vóór de mogelijkheid om uitspraken te doen ten aanzien van de mens op basis van experimenten met dieren zoals in tekst 2 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een argument tégen de mogelijkheid uitspraken te doen ten aanzien van de mens op basis van experimenten met dieren zoals in tekst 2 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een afweging van de argumenten voor en tegen waarin het begrip ‘excentriciteit’ juist wordt toegepast 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van Frankfurts onderscheid tussen eerste- en tweede-ordeverlangens toegepast op het veronderstelde onderscheid tussen mens en dier: dierlijk instinct als vermogen tot eerste-ordeverlangens, menselijke rede/reflexiviteit als vermogen tot tweede-ordeverlangens 	1

Eindexamen vwo filosofie 2013-I

havovwo.nl

Vraag	Antwoord	Scores
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • De rede maakt dat de mens, in tegenstelling tot het dier, niet samenvalt met het centrum van zijn omgeving, maar zich daar iets buiten bevindt door het vermogen tot zelfreflectie. Daarom is de mens excentrisch gepositioneerd, zoals Plessner zegt	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Het onderzoek zoals in tekst 2 met apen laat zien dat het mogelijk is de hersenwerking van apen te beïnvloeden met betrekking tot het aansturen en ervaren van de resulterende beweging. Dit zijn vermogens die tussen apen en mensen niet noemenswaardig verschillen op basis van de biofysische overeenkomsten tussen apen en mensen	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Het is echter onwaarschijnlijk dat apen over een ongeveer even vergelijkbaar ver ontwikkeld reflectief vermogen beschikken als mensen. De apen kunnen hun bewuste aansturing van een virtuele hand weliswaar verfijnen door de feedback die ze krijgen, maar daarmee is nog niet gezegd dat ze zich ook bewust zijn van zichzelf	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Op basis van de menselijke excentriciteit is het daarom volgens mij niet mogelijk om uitspraken te doen ten aanzien van de mens op basis van experimenten met apen, zoals in tekst 2. Voor zover de mens zich niet beperkt tot het louter voelen van een virtuele hand, maar ook weet dat hij een virtuele hand voelt, zullen de gevolgen van de beleving van deze experimenten met apen toch heel anders zijn. Hier zien we de excentrische gerichtheid van de mens terug: door zelfreflectie valt de mens niet met zichzelf samen als middelpunt van zijn omgeving; de mens weet dat hij een virtuele hand voelt en – in de lijn van Plessner – de aap weet dat niet	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Het verschil tussen eerste- en tweede-ordeverlangens is gelegen in het feit dat tweede-ordeverlangens gericht zijn op verlangens en eerste-ordeverlangens niet. Het eerste-ordeverlangen is vergelijkbaar met het instinct dat dieren hebben en de bijbehorende verlangens. Het tweede-ordeverlangens is reflexief van aard en is vergelijkbaar met het redelijke vermogen van mensen	1

Opmerking

Mits filosofisch inhoudelijk goed beargumenteerd kan ook worden verdedigd dat het wel mogelijk is om uitspraken over mensen te doen.